

DENAR IN FINANČNE INSTITUCIJE

Denar je splošno merilo vrednosti ali splošni ekvivalent in praktično sredstvo za lažjo izmenjavo blaga. Pojavil se je v 7.stoletju. Najprej je bila naturalna menjava ali blagovna menjava (blago za blago npr. 1 solata za 100g pšenice) . Blago v vlogi splošnega menjalnega ekvivalenta (blago, ki prevzame funkcijo denarja). Nato so se pojavili kovanci, in šele nato bankovci.

KAJ JE TO KNJIŽNI DENAR? – zapisi pri bankah (vsako podjetje ki ima račun trr) tega je največ

ZAKAJ JE BLAGOVNO GOSPODARSTVO LAHKO VZROK ZA KRIZE?

Ekonomski osebki na trgu sodelujejo, če se cikel pretrga, proces ne more več normalno funkcionirati in tako pride do zastoja- pri tem je možen nastanek kriz. Pri tem pada tudi kupna moč. To je omenil tudi Marx **BLAGO1-DENAR-BLAGO2**

OBLIKE DENARJA

- Kovanci (nepolnovredni drobiž, več je vreden kot za njega dobiš) omogoča gotovinsko plačevanje.
- Bankovci – omogočajo gotovinsko plačevanje
- Knjižnji denar- vse knjižbe na računih pri bankah – vsa podjetja tako funkcionirajo – tega je največ.
- Denarni nadomestek- plastični denar- kartice

FUNKCIJE DENARJA

1. MENJALNI POSREDNIK- nakup in prodaja dobrin- omogoča menjavo (kupim mleko, prodam plašč)

2. SPLOŠNO MERILO VREDNOSTI- vrednost blaga izrazimo s ceno (umetniška slika, ki jo lahko uvrednotim)

3. HRANILEC VREDNOSTI – denar lahko varčujemo ali posojamo- kadar je stabilna valuta- (v Jugoslaviji denar ni bil hranilec vrednosti- te funkcije dinar ni opravljal- vse smo ovrednotili v markah)

4. PLAČILNO SREDSTVO- plačati kazen,davke, prispevke

5.SVETOVNI DENAR – to funkcijo je denar upravljal v obdobju zlate valute (ko smo denar zamenjali za zlato)

KAKŠNA JE RAZLIKA MED MENJALNO IN PLAČILNO?

Pri menjalni nekaj za denar dobim, pri plačilni pa moram plačati brez da kaj dobim npr. kazen.

USTVARJANJE DENARJA V BANČNEM SISTEMU IN MULTIPLIKATOR DENARJA

Centralna banka in sistem se ne ukvarjata le s tiskanjem denarja ampak tudi z multiplikacijo denarja. Denar, ki ga izdaja samo centralna banka imenujemo primarni denar. To so gotovina – bankovci, kovanci in knjižni denar.

Denar poslovnih bank imenujemo knjižni denar- poslovne banke ustvarijo knjižni denar na podlagi bančnih vlog, ki so jih pri njih shranili ekonomski osebki (gospodinjstvo, podjetja).

Depoziti, ki jih zberejo banke, oblikujejo rezerve. Te lahko razdelimo na obvezne in presežne. Presežne so banki na voljo za posvojila, obvezne rezerve pa zakonsko določi centralna banka, in jih poslovne banke ne morajo uporabiti za posvojila. Centralna banka predpiše količnik obveznih rezerv, ki določa, kolikšen delež vseh depozitov mora poslovna banka imeti v obliki rezerv.

Denarni multiplikator je $1/kor$. Oz. povečanje denarne mase= depoziti x multiplikator

Bančni sistem z delnimi rezervami ustvari dodatne depozite in poveča količino in ponudbo denarja za večkratnik začetnih sprememb. Torej se začetne spremembe presežene rezerve pomnožijo v večkratno spremembo količine denarja. Proces imenujemo proces denarne multiplikacije bančnih rezerv, denarni multiplikator pa je recipročna vrednost količnika rezerv (kor).

MULTIPLIKACIJA DENARJA

V zlati valuti je bila osnovna za izdajanje denarja zlato : Pomeni koliko denarja bo nastalo na osnovi ene enote zlata. Bila je ukinjena, ker se je v enih državah kopičilo zlato, v drugih pa ga ni bilo. V sistemu zlate valute se je ustvarjal denar v dotoku tako, da ko je centralna banka dobila v hrambo določeno količino zlata je na njeni podlagi izdala bankovce. Primer : (če je ocenila, da potrebuje 25% kritja bankovcev z zlatom je na eno enoto zlata izdala 4 enote bankovcev).

V papirni valuti centralna banka določi odstotek obvezne rezerve poslovnim bankam, zlato ni več osnova za tiskanje denarja, ampak depoziti (vloge) v banko. Centralna banka ni več omejena s količino zlata, vendar sta 2 problema:

Pritisk države – država pritiska na centralno banko, da bi dobila čim več ugodnih kreditov

Strokovni problem- banka ne ve kolikšna je prava količina denarja. Banka dela to na podlagi preteklih smeri razvoja - trendi

Banke so izdajale denar na osnovi zlata v zlati valuti, koliko bankovcev so izdale je bilo odvisno od predpisane obvezne rezerve.

RAZLIKA MED ZLATO IN PAPIRNO VALUTO:

Pri zlati valuti je bila osnova za tiskanje denarja zlato, v papirni valuti pa na kreditih.

KVANTITETNA TEORIJA DENARJA

Blagovni in kupni skladi morajo biti čim bolj usklajeni. Moramo se truditi, da sta S in D čim bolj uravnotežena. Temeljna enačba kvantitetne teorije denarja:

$$M \times V = P \times Q$$

M- količina denarja, ponudba denarja, masa denarja

V- obtočna hitrost denarja – kolikokrat se obrne isti denar – denar mora krožiti, bolj kot kroži, manj ga rabimo (manj mase porabimo)

P- raven cen

Q- količina; realni output gospodinjstva, njihov bruto domači proizvod

DEFLACIJA

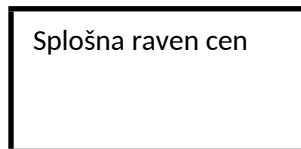
$S > D$ neskladje med ponudbo in povpraševanjem. Ponudba je večja od povpraševanja

Posledice-> cene se znižajo saj je velik pritisk na cene.

Tezavirani denar – je denar, ki je začasno izločen iz obtoka.

blagovni sklad=ponudba

kupni sklad =povp. Tezavirani denar

blagovni in kupni skladni niso usklajeni!

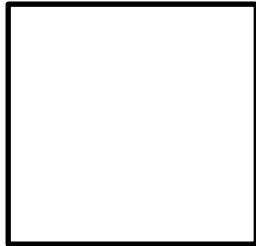
Deflacija ni zaželena za gospodinjstvo saj destimulira proizvajalce.- podjetja niso motivirana in težje bodo pokrivali stroške.

Bančni sistem odreagira tako, da dajo ugodne kredite – s tem bi vključili na trg dodatno povpraševanje.

Detezaviran denar- v prejšnjem obdobju povpraševalci potegnejo del denarja iz obtoka.

INFLACIJA

$S < D$ ponudba je manjša od povpraševanja. Blagovni sklad je manjši od kupnega sklada- nista usklajena. Cene se zato višajo.

blagovni sklad

Splošna raven cen

kupni sklad – dodatno povpr. Detez. Denar

povpraševanje je veliko, cene so visoke.

Nizke stopnje inflacije so zaželene, visoke so pa zelo nevarne za gospodinjstvo (nevarna je galapirajoča inflacija, ki se lahko spremeni v hiper inflacijo)

Bančni sistem, omeji, zmanjša povpraševanje – banke zmanjšujejo obseg kreditov (omejijo višje obrestne mere).

INFLACIJA- če denarni skladi presegajo blagovne, imamo v gospodinjstvu inflacijo

HIPERINFLACIJA-inflacija , ki dosega nekaj 10% mesečno, mi močno omaja zaupanje v finančni sistem.

DEFLACIJA-če blagovni skladi presegajo denarne.

DEZINFLACIJA- označuje zniževanje inflacijskih stopenj. Pomeni da povprečna raven raste, vendar je njena rast iz obdobja v obdobje nižja.

INDEKS CEN ŽIVLJENJSKIH POTREBŠČIN- je uradni kazalnik inflacije v slo. in po svetu.

INFLACIJA POVPRŠEVANJA- vzroki so številni, ki povečujejo celotno povpraševanje, vendar je očitno, da je zdravilo proti tej vrsti inflacije-dejavniki, ki zmanjšujejo celotno povpraševanje (zmanjšanje oblik porabe (osebne,javne,investicijske). To pomeni kadar so vzroki inflacije v premočnem povpraševanju.

STROŠKOVNA INFLACIJA- vzroki inflacije na strani ponudbe. Izhaja iz dejavnikov, ki povečujejo proizvodne stroške (višja plača). Npr 'naftni šok' ko je zaradi oblikovanja kartela držav nafte-močno poskočila cena nafte. (globoki učinki).

STRAGFLACIJA- obdobje brez rasti realnega proizvoda, povečanje brezposelnosti in izjemno velik skok inflacije, ki je vztrajala. (posledica naftnega šoka)

INFLACIJSKA PRIČAKOVANJA- igrajo pomembno vlogo v povečevanju inflacije. (presežek celotnega povpraševanja v gospodarstvo lahko pojasni začetno inflacijo ne mora pa pojasniti visoke inflacije.) npr. če ljudje vedo da bo bencin drug teden dražji bodo ta teden tankali. Spodbujajo pretirano potrošnjo.

OPORTUNITETNI STROŠEK- povečana brezposelnost, upočasnjena gospodarska rast. Vlada prisiljena izbrati med nizko stopnjo brezposelnosti na eni strani in visoko stopnjo inflacije na drugi, zato je to za politike težka dilema.

VRSTE INFLACIJ

1.) NIZKA (ZMERNNA) INFLACIJA- označujejo cene, ki rastejo predvidljivo in počasi, nekaj odstotkov na leto – enoštevilična letna inflacijska stopnja.

2.) GALOPIRAJOČA INFLACIJA- dvo ali tro številčno rast cen (20,100 %) pomeni že resne ekonomske probleme. Ekonomski osebki začnejo indeksirati pogodbe . Indeksiranje je mehanizem s katerim v plače, cene in pogodbe vključujemo delno ali v celoti pričakovano inflacijo.

3.) HIPERINFLACIJA- je kot rak v medicini. Npr.inflacija v nemčiji v dvajsetih letih 20.stol. nemčija je bila v 1.sv. vojni poražena in da bi lahko plačevala visoke reparacije je tiskala denar. Denar je izgubljal vrednost . Ljudje so se želeli denarja znebiti in so kopičili stvari. Torej preveč je bilo tiskanega denarja. Zadeve odšle iz nadzora.

POZITIVNI UČINKI INFLACIJE

- Rahlo naraščanje cen deluje na gospodarstvo spodbujno
- Spodbuja gospodarski optimizem, investicije, povečuje proizvodnjo, zmanjšuje brezposelnost
- Obresti sledijo inflaciji, denar ohranja vrednost, ekonomski osebki zaupajo vanj in varčujejo
- Rast cen in outputa sta relativno predvidljiva, kar vodi v stabilno makroekonomsko okolje in zdravo ekonomsko rast.

NEGATIVNI UČINKI VISOKE INFLACIJE

- Galopirajoča inflacija in hiperinflacija povzročata visoko škodo produktivnosti in posameznikom zaradi razdelitve dohodka in premoženja
- Makroekonomsko okolje je negotovo, zato podjetja ne investirajo in si ne prizadevajo povečati produktivnosti.
- Visoka stopnja inflacije zmanjšuje mednarodno konkurenčnost gospodarstva
- Nihče več ne zaupa denarju in finančnim institucijam.

TREND- smer razvoja v normalnih razmerah

DEVERZNI TEČAJ IN MEDNARODNA VALUTNA RAZMERJA

Vpliva na zunaj (uvoz, izvoz). Npr. stroj gorenje v ameriki plačujejo v dolarjih, če že prej spremenim v evre je bolj ugodno. V nasprotnem primeru pa ni ugodno če plačajo v dolarjih, ki je manj vreden kot evro.

DEVERZNI TEČAJ- število enot tuje valute za eno enoto domače valute.

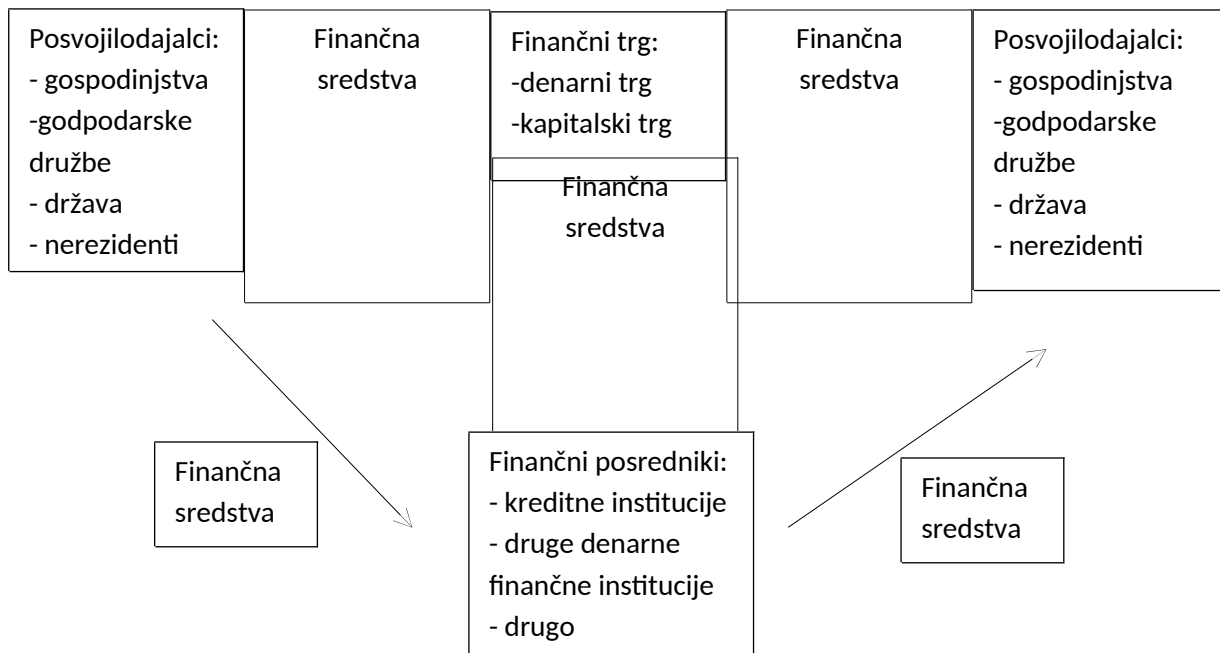
DEPRECIACIJA- znižanje tečaja ali zmanjšanje vrednosti domačega denarja

APRECIACIJA- zvišanje tečaja, domača valuta je vredna več, ker so devize manj vredne.

KONKURENČNOST NI ISTO KOT PRODUKTIVNOST

Odvisna je od relativnih cen domačih in tujih proizvodov. Produktivnost pa merimo kot output na enoto inputa.

FINANČNI TRG IN BANČNI SISTEM

NEPOSPREDNO FINANCIRANJE- govorimo o neposrednih financah- če dva osebka, eden s presežkom in drugi z mankom sredstev, se srečata neposredno na finančnem trgu, to je brez posredovanja finančnih posrednikov- sama se dogovorita o vseh pogojih izmenjave sredstev.

POSREDNO FINANCIRANJE- ko se v izmenjavo sredstev vključi še finančni posrednik, tako da zbira prosta finančna sredstva in jih za ustrezno nadomestilo posodi najprej tistim, ki v določenem trenutku povprašujejo po njih.

Poznamo 2 različni vrsti trga:

Trg kapitala (z dolgoročnimi lastniškimi in dolžniškimi papirji) in trg denarja (kratkoročni sredstveni trgujemo).

Podjetja pridobivajo na trgu kapitala sredstva z izdajo in prodajo vrednostnih papirjev:

- **Obveznice**: to so dolžniški vrednostni papir, ki dajejo poleg izplačila v določenem obdobju še fiksen donos, zato so manj tvegana naložba (razen če gre podjetje v stečaj). Zanje jamči država, zaslužek pa so obresti.
- **Delnice**: lastniški vrednostni papir, zaslužek od delnice je dividenda, ločimo na navadne (volilne, upravljaljske- tiste ki dajejo pravico sodelovanja pri upravljanju podjetja) in preferenčne (prednostne- ne dajejo pravice, zato pa daje zanesljiv priliv, ki se izplača pred dividendami za navadne delnice)., so bolj tvegana naložba kot obveznice. Povezan je z uspešnostjo podjetja.

KONFLIKT MED DELNIČARJI IN VODSTVOM- podjetja- delničarji želijo dividende, vodstvo pa želi vlagati v razvoj

ORGANI DELNIŠKE DRUŽBE: skupščina, nadzorni svet, uprava

PRIMARNI IN SEKUNDARNI FINANČNI TRG

Borza vrednostnih papirjev je organizirani sekundarni trg in je del trga kapitala.

BORZA- za uveljavitev obveznic in delnic je poveljavna borza vrednostnih papirjev na kateri imetnik lahko proda obveznico ali delnico po dnevnem tečaju drugim interesom, če potrebuje denar. Dnevni tečaj je pod vplivom sprememb, saj bora kot tržišče občutljiva za notranje in zunanje politično in gospodarsko finančno dogajanje.

DENARNI IN FINANČNI TRG

Denarni- gre za kratkoročne operacije, ko si nek osebek sposoja denar za krajša obdobja, kadar začasno nima lastnega denarja. Po denarju povprašujejo industrijska in trgovska podjetja. Denar ponujajo poslovne banke, zbirajo pa ga s prihranki varčevalcev.

Finančni- denar se pojavlja kot predmet menjave na denarnem in finančnem trgu. Finančni trg zagotavlja kapital za dolgotrajne operacije, kar je bistveno za sodoben podjetniški sektor, za javne ustanove in za državo.

FINANČNE INSTITUCIJE

Najpomembnejše so:

- Emisijska banka (centralna banka, glavna banka, banka bank, narodna banka)
- Poslovne banke (komercialne banke)
- Investicijske banke
- Hipotekarne banke (nepremičnine)
- Hranilno-kreditne banke
- Hranilnice
- Zavarovalnice (posebne institucije)
- Pošta

POJMI

Centralna banka- ima glavno vlogo v bančnem sistemu in je ena sama.

Poslovna banka- na finančnem trgu zbira prosta finančna sredstva predvsem z različnimi vlogami oz. depoziti. S pomočjo poslovnih bank se odvija tudi plačilni promet in multiplikacija depozitov. Z vidika narodnega gospodarstva banka s tem vrši depozitno in plačilno funkcijo.

Bančne storitve delimo na aktivno in pasivno storitev:

Aktivna- med katerimi je največji delež kreditov, so razvidne iz terjatev na aktivni strani izkaza finančnega položaja oz. bilance stanja banke. Za te posle banka zaračuna aktivne obresti in je v vlogi upnika.

Pasivna- na drugi strani banki povzročajo pasivne obresti, pri teh storitvah je v vlogi dolžnika, razvidne pa so iz obresti na pasivni strani izkaza finančnega položaja banke oz. bilance stanja banke. Banka zaradi razlike med donosnostjo aktive in pasive zasluži obrestno razliko med aktivnimi in pasivnimi obrestmi.

Nevralne storitve- za banko pomenijo pridobivanje in plačilo obresti. Gre za posle za katere banka zaračunava in plačuje opravnine (provizije) – npr. dvigi in pologi na bankomatu, plačilo sefov...

Špekulacije- kupimo vrednostne papirje po nižjem tečaju in jih prodamo po višjem tečaju.

Bančna načela- banka pri poslovanju upošteva 3 bančna načela – načelo varnosti, donosnosti in likvidnosti. Načelo varnosti zagotavlja varnost bančnih vlog in uvaja tudi tako imenovano zlato bančno pravilo o ročni usklajenosti virov in sredstev banke. Načelo likvidnosti zagotavlja imetnikom depozitov, da bodo te lahko dvignili kadar koli. Ti dve načeli delujeta v enaki smeri. Nečelo donosnosti pa je v nasprotju teh dveh. Poudarja donosnost bančnega poslovanja in ga postavlja pred vse druge cilje. V načelu naj banka torej pridobljene depozite nalaga varno, da bodo lahko tudi depoziti , katerih lastniki so bančni komitenti, podjetja in posamezniki, veljali za varne , in pri tem opraviči svojo vlogo zaupanja vredne finančne institucije.